

Molnár Dóra,<sup>✧</sup> Szalkai Patrik<sup>✧</sup>

# A BRICS-országok jelenléte és érdekeltségei az Északi-sarkvidéken

## 1. Brazília és Oroszország

DOI 10.17047/HADTUD.2024.34.2.17

A két részletben publikált tanulmány az öt BRICS alapító állam arktiszi tevékenységét mutatja be és elemzi. A jelen első tanulmányban előbb röviden bemutatjuk a BRICS mint szervezet sarkvidékkel kapcsolatos szakpolitikájának fejlődését 2015-től, majd valamennyi ország esetében külön-külön kitérünk a stratégiai dokumentumok átfogó értékelésére és a korábbi stratégiákhoz képest bekövetkezett változások bemutatására. A szakpolitikai dokumentumok elemzését követően az államok gyakorlatban végzett arktiszi tevékenységek is bemutatjuk, kitérve az elmélet és a gyakorlat összhangjára vagy disszonanciájára. E lapszámban Oroszország és Brazília kerül bemutatásra.

KULCSSZAVAK: BRICS, Oroszország, Brazília, geopolitikai érdekek, Arktisz

## *The Presence and Interests of the BRICS Countries in the Arctic*

### *1: Brazil and Russia*

*This two-part study discusses and analyses the Arctic activities of the five BRICS founding states. This article begins with a brief description of the development of the Arctic policy of BRICS as an organisation since 2015, then an overall assessment of the strategic documents is provided for each country separately, and changes from previous strategies are described. Following the analysis of the policy documents, the Arctic activities of the states in practice, highlighting the consistency or dissonance between theory and practice are also discussed. In this paper, Russia and Brazil are highlighted.*

KEYWORDS: BRICS, Russia, Brazil, geopolitical interest, Arctic

✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék, egyetemi docens – *Ludovika University of Public Service, Faculty of Military Sciences and Officer Training, International Security Policy Department, associate professor*;  
e-mail: molnar.dora@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-1476-5253>

✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – *Ludovika University of Public Service, Military Doctoral School, doctoral student*;  
e-mail: petrickszal@protonmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8004-3083>

## Bevezetés

A BRICS-államok<sup>1</sup> arktiszi jelenlétét és érdekeltségeit vizsgáló tanulmányunkat két részben publikáljuk, tekintettel arra, hogy a vizsgált államok szinte kivétel nélkül egyre kiterjedtebb arktiszi jelentléttel bírnak, ezért egy tanulmány terjedelmi korlátai kevésnek bizonyultak a vizsgált téma alapos bemutatására. Jelen első részben a betűszó első két betűjét rejtő államot, a Brazil Szövetségi Köztársaságot és az Oroszországi Föderációt vesszük górcső alá, majd a második részben mutatjuk be az Indiai Köztársaság és a Kínai Népköztársaság északi-sarkvidéken megtett lépéseit, azok mozgatórugóit, valamint kitérünk arra is, hogy milyen indokai vannak Dél-Afrika arktiszi jelenléte hiányának. Tanulmányunkban a térség általános geopolitikai jelentőségével nem foglalkozunk, tekintettel arra, hogy ezt már számos magyar tanulmány mélyrehatóan vizsgálta.<sup>2</sup>

A BRICS-államok arktiszi közös szerepvállalásának gondolata először 2015 októberében merült fel a „BRICS-országok megközelítései a közös terek irányításában: tendenciák és lehetséges együttműködések” (*The Approaches of the BRICS countries to governing common spaces: trends and potential cooperation: the issues of joint use of the Oceans and the Arctic*) című nemzetközi konferencián.<sup>3</sup> A gondolat igen hamar intézményesült, ugyanis 2015. október 28-án a BRICS-országok aláírták a Moszkvai Nyilatkozatot, mely értelmében – többek között – új közös kezdeményezést indítottak „Együttműködés az óceánok és sarkvidéki tudományok és technológia” címmel, Oroszország és Brazília koordinációjával.<sup>4</sup> Ezt követően létrejött a BRICS Óceánok és Sarkvidéki Tudományok és Technológia Munkacsoport, melynek célja a közös tevékenységek révén a BRICS-tagországok közötti együttműködés előmozdítása az óceán- és sarkvidéki tudományok és technológiák területén, a humán tőke képzése, valamint új technológiák és alkalmazások kifejlesztése.<sup>5</sup> Emellett a BRICS-államok saját tudományos együttműködési keretei is kialakultak: a BEST (*BRICS Environmentally Sound Technology Platform* – BRICS Környezetkímélő Technológiai Platform) és a BRICS Kutatási és Innovációs Hálózati Platform (*BRICS Research and Innovation Networking Platform*). Ezen együttműködési platformok az elmúlt években a vízkészletek védelmére és a sarkvidékek tudományos vizsgálatára is egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek. A sarkvidékekkel kapcsolatban pedig a konkrét tervek és stratégiák kidolgozás alatt állnak.<sup>6</sup>

Az Arktiszról való gondolkodáshoz kapcsolódóan szót kell ejteni a térség lehatárolásáról is. A biztonságpolitika számára nem megfelelőek azok a definíciók, amelyek a növényzet, a jégtakaró vagy az átlaghőmérséklet oldaláról közelítenek. Egyrészt

1 Az öt feltörekvő állam angol elnevezéséből alkotott betűszó. Az öt állam a következők: B – Brazília, R – Oroszország (Russia), I – India, C – Kína (China), S – Dél-Afrikai Köztársaság (South Africa). A tanulmányban a BRICS államok kifejezés alatt ezt az öt államot értjük, nem használjuk a kiterjesztett értelmezést, amely további fejlődő államokat is e fogalom alatt ért.

2 Lásd például Vigh 2020; Gazdag 2022; Bacsó, Vigh 2023; Molnár, Szalkai 2023.

3 Lagutina 2016.

4 III BRICS Science, Technology and Innovation Ministerial Meeting 2015.

5 BRICS 2020, 17.

6 Arctic Council Russia's Chairmanship 2023, 12–13.

azért, mert az éghajlatváltozás miatt ezek a határok folyamatosan változnak, másrészt azért, mert a biztonságpolitika más irányból, az államok oldaláról közelít. Mindezek alapján Farkas Domonkos Arktisz-fogalmával értünk egyet, amely a következő: „Az északi sarkkör az északi szélesség 66° 33' 39''-énél húzódik, ettől északra található az Északi-sarkvidék, vagy más néven Arktisz. A terület a Föld felszínének 8%-át teszi ki, jellemzően tenger (illetve jégtakaró) borítja. Nyolc ország területe nyúlik a sarkkörön túlra: az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Dánia (Grönland), Izland, Norvégia, Svédország, Finnország és Oroszország.”<sup>7</sup>

Az elmúlt években az Arktiszhoz kapcsolódó BRICS szintű együttműködések egyre gyakoribbá váltak, és ez alól Oroszország sem kivétel – még a romló nemzetközi biztonsági helyzet ellenére sem. Nyikolaj Korcsunov, az orosz külügyminisztérium meghatalmazott nagykövete hangsúlyozza a BRICS-országokkal való együttműködés fontosságát az Arktiszon. Brazíliával az együttműködés lehetséges területeként nevesíti a sarkvidéki ökoszisztémák megőrzését, az őslakos népek védelmére és fejlődésére vonatkozó megközelítések összehangolását, az energetikai együttműködések, figyelembe véve a megújuló energiaforrások használatát. India és Kína kapcsán pedig hangsúlyozza a *Harmadik Pólus* szerepét a globális éghajlati változásokban és ezen térség tudományos kutatásainak integrálását.<sup>8</sup> 2022-ben létrehozták az Orosz-Ázsia Kutatói Konzorciumot, amelynek deklarált célja a Kínával és Indiával való együttműködés megerősítése. A konzorcium keretében kínai turistákat vonzanak az orosz sarkvidékre, a kínai gyógymódokat népszerűsítik Oroszországban, valamint ipari partnereket vonzanak az északi tengeri útvonal fejlesztéséhez.<sup>9</sup> 2023-ban Alekszej Csekunov, a Távolság-Kelet és az Északi-sarkvidék fejlesztési minisztere bejelentette, hogy az Arktikugol Trust Company nemzetközi tudományos állomást fog építeni a Spitzbergák szigetcsoporton, többek között a BRICS-országok partnereivel együtt. A vállalat pedig a jövőben csökkenteni fogja a szénkitermelést, és helyette nagyobb hangsúlyt fog fektetni a turizmus fejlesztésére és egy nemzetközi arktiszi kutatóállomás építésére.<sup>10</sup> 2024-ben pedig a *BRICS katasztrófakockázatkezelési munkacsoport* hatodik találkozásán Oroszország Sürgősségi Helyzetek Minisztériuma felajánlotta a többi tagországnak, hogy egy 2025-ös arktiszi gyakorlaton teszteljék felszereléseiket. Nyikolaj Korcsunov, az orosz külügyminisztérium meghatalmazott nagykövete ezt azzal indokolta, hogy a BRICS-országok kompetenciáira szükség lehet az Északi-sarkvidéken.<sup>11</sup>

A továbbiakban az Oroszországi Föderáció és Brazília Arktisz-politikáját részletesen bemutatjuk és elemezzük, valamint kitérünk az egyes államok közötti bilaterális együttműködések legjellemzőbb vonásainak bemutatására is. Elsőként az orosz jelenlétet vizsgáljuk, tekintettel az ország térségben betöltött kiemelkedően fontos szerepére.

7 Farkas 2021, 5.

8 Edvardsen 2023.

9 Edvardsen 2023.

10 Taszsz 2023.

11 Taszsz 2024.

### *Oroszország arktiszi jelenléte és együttműködése a BRICS-államokkal*

Oroszország arktiszi stratégiájának fejlődésével már részletesen foglalkoztunk korábbi tanulmányunkban,<sup>12</sup> jelen elemzésben csak az ezt követő fejleményekre térünk ki.<sup>13</sup> Oroszország az Ukrajnával folytatott háborújának kiobbantását követően több ponton is módosította stratégiai dokumentumait, és egyes esetekben a másik hét Arktiszi Állammal egy kevésbé együttműködésre hajlandó megfogalmazást használ. Azonban a fent hivatkozott szerzők azzal érvelnek, hogy Oroszország továbbra sem készül konfliktust provokálni a régióban, és az aktuális politikai megnyilvánulások ellenére továbbra is érdekelt az együttműködésben.

Az Arktisszal kapcsolatos stratégiai dokumentumokat hierarchikusan, a stratégiai szinttől lefelé vesszük végig. Oroszország az utolsó, 2016-os<sup>14</sup> Külpolitikai Konceptióját 2023-ban frissítette,<sup>15</sup> amelyben már nagyobb hangsúlyt kap a térség. Míg a korábbi dokumentumban egy paragrafus foglalkozott dedikáltan az Arktisszal és egy további szakasz megemlítette, addig az új koncepció külön fejezetet szentel neki, amely egy paragrafusból és négy alpontból áll.

Hasonlóság a két dokumentum között, hogy mindkettő kiemeli Oroszország béke és stabilitás fenntartására való törekvését a régióban, és hangsúlyozzák, hogy az Arktiszi Államok különleges felelősséget viselnek a régió fenntartható fejlődéséért. Eltérés ugyanakkor, hogy míg a 2016-os dokumentum kiemelte az Arktiszi tanácsot, az Arktiszi Ötöt és a Barents-Euro-arktiszi Tanácsot, addig az új szöveg nem nevesít egyetlen regionális szervezetet sem. Továbbá, míg a korábbi dokumentum kiemelte a nemzetközi együttműködés fontosságát és Oroszország elkötelezettségét arra, hogy fellép minden olyan kísérlettel szemben, amely a politikai vagy katonai konfrontációt célozza az Északi-sarkvidéken, addig az új dokumentum – bár szintén kiemeli a nemzetközi konfliktusok békés úton történő rendezésének fontosságát – már úgy fogalmaz, hogy a nemzeti biztonságot fenyegető veszélyek szintjét a térségben csökkenteni kívánják, és semlegesítik barátságtalan államoknak a régió militarizálására és Oroszország szuverén jogainak korlátozására irányuló törekvéseit.

Új elem a 2023-as stratégiában, hogy megemlíti az őslakos kisebbségek védelmének fontosságát, továbbá prioritásként jelenik meg a „kölcönösen előnyös együttműködés kialakítása az Oroszországgal szemben konstruktív politikát folytató, nem sarkvidéki államokkal, amelyek érdekeltek nemzetközi tevékenységek megvalósításában az Északi-sarkvidéken, beleértve az Északi Tengeri Útvonal infrastrukturális fejlesztését.”

Általánosságban a két dokumentum közötti különbség abban ragadható meg, hogy míg a korábbi a 2020-as békés együttműködés állapotát rögzíti, addig az új stratégia az orosz Arktikum fejlesztését tűzi ki célul és ebből vezeti le főbb megállapításait. A 2023-as dokumentum egyértelműen reflektál az arktiszi állapotok változására, de továbbra is célként fogalmazza meg a konfliktusok békés eszközökkel történő rendezését.

12 Molnár, Szalkai 2022.

13 A korábbi fejleményekre vonatkozóan lásd Kóvári 2017.

14 Vlagyimir Putyin 2016.

15 Президента Российской Федерации 2023a.

Emellett további két stratégiai szintű dokumentum változásait érdemes kiemelni. Az első a 2020-ban elfogadott *Az Oroszországi Föderáció sarkvidéki állami politikájának alapelveiről a 2035-ig terjedő időszakban* című 2020/164. sz. rendelet.<sup>16</sup> Ahogy az elnevezése is utal rá, ezen stratégiai dokumentum Oroszország Arktiszhoz való viszonyulásának alapvetéseit foglalja magába. A 2023-as módosítás után<sup>17</sup> a frissített stratégia erőtejesebben hangsúlyozza az orosz nemzeti érdeket, miközben – hasonlóan a koncepcióhoz – törölt minden olyan részt, amely az Arktiszi Tanácsra hivatkozik és kevésbé baráti hangot üt meg a többi Arktiszi Állammal kapcsolatban is. Míg a 2020-as eredeti verzió szerint szükséges a jószomszédi kapcsolatok erősítése az Arktiszi Államokkal, a frissített változat eltávolította ezt a kitétel, és helyette úgy fogalmaz, hogy a cél „a külföldi államokkal való kapcsolatok fejlesztése kétoldalú alapon, a vonatkozó többoldalú struktúrák és mechanizmusok keretében, az Oroszországi Föderáció sarkvidéki nemzeti érdekeinek figyelembevételével”. Bár az új szöveg nem tesz említést az arktiszi nemzetközi szervezetekről, a vonatkozó struktúrák és mechanizmusok említése mégis nyitva hagyja a kaput a regionális szervezetekben való részvétel előtt.

Emellett a belföldi gyártás hangsúlyozása is nagyobb szerepet kap az új dokumentumban. Egyfelől új elemként megjelenik az orosz gyártású, kis teljesítményű nukleáris erőművek fejlesztése és telepítése a sarkvidéken, másfelől a hajógyártás terén beemelték a szövegbe az importfüggetlen gyártási kapacitást. Ez vélhetően a nyugati szankciók által okozott nehézségekre reflektál.

Míg a fent említett változások mind betudhatóak az orosz–ukrán háborúnak és a Nyugat és Oroszország kapcsolata nagymértékű átalakulásnak, nem minden, a 164. rendeletben említett változás hozható ezzel összefüggésbe. Bár a nyilvánosság számára kevésbé ismert, hosszútávú hatásait tekintve azonban egy igen fontos változást jelez előre az infrastruktúrát érintő fő célítűzések körének bővítése: „a permafroszt<sup>18</sup> állapotának és degradációjának értékelése az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetének átfogó társadalmi és gazdasági fejlődése, valamint infrastruktúrájának fejlesztése céljából.” Ez egy Oroszországot hosszútávon érintő nagyon súlyos gazdasági és társadalmi hatással járó természeti folyamattal függ össze, ugyanis az éghajlatváltozás hatására a permafroszt terület évről évre szorul vissza (1. ábra), ami jelentős mértékben rongálja az ebben az éghajlati övben található településeket és infrastruktúrát, beleértve a termelői kapacitásokat is.

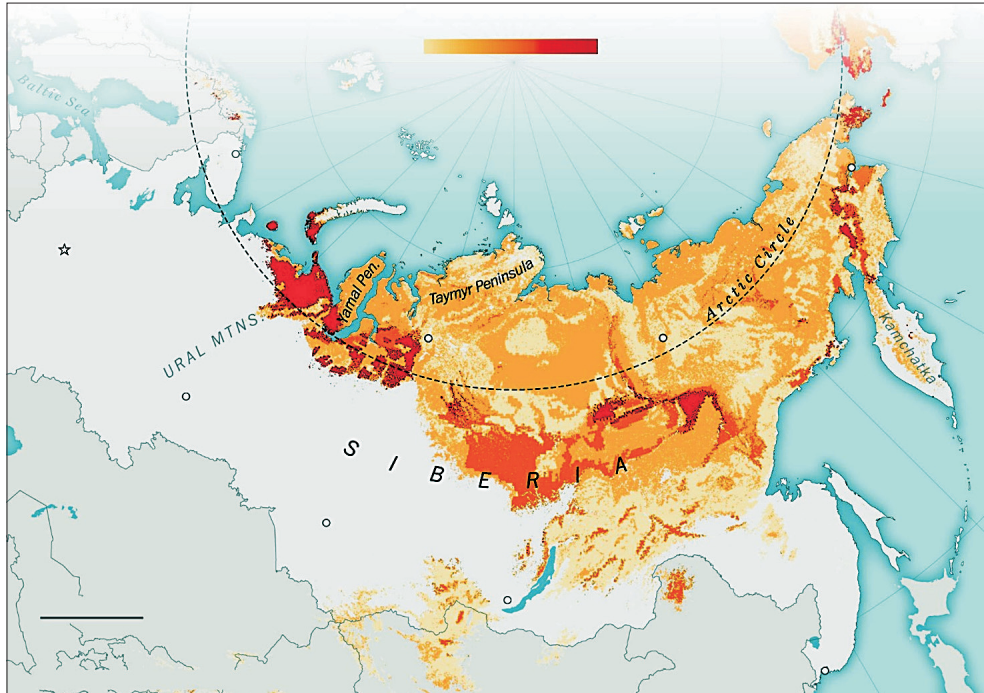
Ez a jelenség eltérő mértékben érinti a teljes sarkvidéki régiót, elsősorban Alaszkát és az orosz területeket, míg Európában az előrejelzések szerint a probléma kisebb kiterjedésű lesz. Becslések szerint a permafroszt területén élő közel négymillió ember és a jelenlegi infrastruktúra 70%-a olyan területeken található, ahol 2050-re a felszínközeli permafroszt felolvadásának lehetősége nagy. Emellett a pán-sarkvidéki infrastruktúra egyharmada és az orosz sarkvidéki szénhidrogén-kitermelő mezők 45%-a olyan régiókban található, ahol az olvadás okozta talajinstabilitás súlyos károkat okozhat az épített környezetben.<sup>19</sup> Az orosz gazdaságot mindez igen

16 Президент Российской Федерации 2023б.

17 Президент России 2023.

18 Olyan földterület, amely megszakítás nélkül legalább két éven át fagyott állapotú.

19 Hjort et al. 2018.



1. ábra.

*A permafroszt visszavonulása okozta kockázat az infrastruktúrára 2050-re  
(A sötétebb szín magasabb kockázatot jelent)*

(Forrás: Khurshudyan és Freedman 2020.)

nagy mértékben érintheti. A Morgan Stanley befektetési bank és pénzügyi szolgáltató stressztesztet végzett a legnagyobb orosz nyersanyagipari vállalatokra, és felmérte a permafroszt régiók felmelegedésének lehetséges hatását. Véleményük szerint Oroszországban a gáz 90%-át, az olaj 30%-át, a palládium 100%-át és a gyémánt 90%-át permafroszt területeken bányásszák, így a felmelegedés hatása a nyersanyag-kitermelő vállalatok pénzügyi teljesítményén már a közeljövőben érződni fog. Emellett a villamosenergia-ellátás terén is jelentős kockázatok állnak fenn.<sup>20</sup> Mivel az Arktisz egészen Oroszország rendelkezik a legfejlettebb infrastruktúrával, ezért ennek fenntartása (és esetleges fejlesztése) számára lesz a legmegterhelőbb. A permafroszt visszahúzódás becslések szerint 2050-ig évente akár 2,3 milliárd dollár, 2050-re pedig összesen 84 milliárd dollár kárt okozhat az orosz infrastruktúrában,<sup>21</sup> ez pedig magyarázatot adhat arra, hogy miért vette be ennek vizsgálatát Oroszország a stratégiájába.

A harmadik dokumentum a szintén 2020-ban elfogadott *Az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetének fejlesztésére és a nemzetbiztonság biztosítására vonatkozó stratégiáról*

<sup>20</sup> Ведомости 2020.

<sup>21</sup> Earth.org 2021.

a 2035-ig terjedő időszakra vonatkozóan című 2020/645. számú rendelet, amelyet utoljára szintén 2023-ban módosítottak.<sup>22</sup> Ezen stratégia – szemben az előzővel –, már szűkebb témák mentén vizsgálja az Arktiszt, és ez esetben sokkal fontosabb az, hogy a felülvizsgálatot követően mi maradt benne a dokumentumban, mintsem, hogy mit vettek ki belőle. Itt ugyanis a 2023-as módosított verzióban is benne maradt, hogy a nemzetközi együttműködés fejlesztése terén fő feladat „az Orosz Állam és állami szervezetek aktív részvétele az Arktiszi Tanács és más, az Északi-sarkvidékkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó nemzetközi fórumok munkájában”, valamint továbbra is nevesítve jelenik meg az Arktiszi Partiórség Fórum, mint támogatandó intézmény, amely – tekintve, hogy katonai és félkatonai szervezetek is tagjai – az egyik leginkább érzékeny együttműködésnek számít. Változás viszont 2020-hoz képest, hogy a frissített dokumentum szerint a tervezett három darab, Lider atommeghajtású jégtörő helyett csak egyet fognak építeni, amelyet kettő további kisebb 22220 osztályú jégtörővel egészítenek ki. A Lider osztály építése kifejezetten nagy költségű: a vezérhajóra 2020-ban 1,85 milliárd eurót különítettek el.<sup>23</sup>

A három orosz dokumentum változásai egyértelműen éreztetik, hogy jelentősen romlott Oroszország kapcsolata a másik hét Arktiszi Állammal. Ezzel együtt azonban továbbra is stratégiai szinten szerepel a békés együttműködés fenntartása és az Arktiszi Tanácsban való részvétel (még ha háromból kettő dokumentumból el is távolították). Ezt támasztja alá az is, hogy Solveig Rossebø, Norvégia vezető sarkvidéki tisztviselője szerint „Oroszország a Tanács konstruktív tagja, és mindig is az volt”.<sup>24</sup>

Az orosz stratégiai pozíció alakulását a sarkvidéki védelmi kiadások alakulása is alátámasztja. Bár a 2014-es orosz bejelentés szerint Oroszország jelentősen meg kívánja erősíteni arktiszi (katonai) pozícióját,<sup>25</sup> az elmúlt évek adatai ennek ellenkezőjét sugallják. Bár 2014 óta az orosz védelmi kiadások meglehetősen magasak, ennek csak kis részét fordították a sarkvidék katonai megerősítésére.

A ráfordítások jelentős részét a stratégiai képességek megerősítésére és a szovjet katonai bázisok újranyitásáraallokálják. Ez az oka annak, hogy darabszámot tekintve Oroszország több sarkvidéki bázissal rendelkezik, mint a NATO egésze.<sup>26</sup> Azonban annak ellenére is stagnálnak a sarkvidékre fordítható katonai kiadások, hogy az orosz–ukrán háború miatt jelentősen megugrottak az össz-katonai kiadások (2. ábra). Öt meghatározó orosz állami védelmi ipari vállalat közül csak egy, az ONEGA Kutatási és Tervezési Technológiai Iroda növelte kiadásait 2019-et követően. Ezzel szemben, mind a Zvjozdcska Hajójavító Központ, Északi Termelési Szövetség Arktika, mind a Szevmash és Atomflot nagymértékben csökkentette kiadásait 2019 után. A sarkvidéki ráfordítások tekintetében 2019 volt a csúc év, azonban ezt követően az említett öt szervezet összesített kiadásai 2021-ig körülbelül 90%-kal csökkennek.<sup>27</sup> A ráfordítások csökkenése pedig ezt követően is folytatódott. Oroszország

22 Президента Российской Федерации 2023c.

23 Staalesen 2023a.

24 Jonassen 2024.

25 The Moscow Times 2014.

26 Gronholt-Pedersen és Fouche 2022; Gazdag 2022.

27 Strider 2024, 11.

a 2024–2026 közötti időszakra, a tervezett összeghez képest közel 10 millió rubellel csökkenti a jégtörőépítésre fordított kiadásokat,<sup>28</sup> ahogy az a stratégiai dokumentumokban felvázolt jégtörő építési ambíciók csökkenéséből is látszik.

Év	Összeg	%/GDP
2022	\$86.37B	4.06%
2021	\$65.91B	3.72%
2020	\$61.71B	4.17%
2019	\$65.20B	3.86%
2018	\$61.61B	3.72%
2017	\$66.91B	4.25%
2016	\$69.25B	5.43%
2015	\$66.42B	4.87%
2014	\$84.70B	4.11%

2. ábra.

**Orosz védelmi kiadások 2014 és 2022 között**

(Forrás: Russia Military Spending/Defense Budget 1960–2024)

*Oroszország arktiszi együttműködései a BRICS-országokkal*

A BRICS államok közül Oroszország *Kínával* folytat legintenzívebb együttműködést az Arktisz térségét illetően, amely a földrajzi közelség és a geopolitikai, geostratégiai érdeke miatt nem meglepő. Az Oroszország és Kína közötti sarkvidéki együttműködés a 2010-es évek elején kezdődött, majd 2014-es konfliktust és a 2022-ben kitört háborút követően fokozatosan erősödött, párhuzamosan az orosz–ukrán konfliktus eszkalációjával.<sup>29</sup> A kínai–orosz sarkvidéki kapcsolatok azért válnak egyre szorosabbá az orosz–ukrán háború hatására, mert az orosz állami forrásokat a sarkvidéki fejlesztésekről más területekre irányították át, a nyugati (beleértve a japán és dél-koreai) befektetők pedig kivonultak az orosz energetikai projektekből.

A nyugati szankciók kivetése és a befektetők kivonulása nehéz helyzetbe hozza az orosz sarkvidéki projekteket, ugyanakkor egyúttal lehetőséget is jelent arra, hogy a korábbi partnereket más államokkal – például a BRICS-államokkal – helyettesítse. Ez részben sikerült is, amelyre példa az Arctic LNG-2 (cseppfolyósított földgáz) termelésének beindítása kínai segítséggel,<sup>30</sup> azonban a nyugati támogatás megszűnése a mai napig érezteti hatását, ezért a siker csak részlegesnek mondható. A termelési szint 50%-os, mert a szankciók miatt Oroszország a teljes kapacitáshoz szükséges hét turbinából háromhoz nem jutott hozzá.<sup>31</sup>

Az orosz–ukrán háború miatt kivetett nyugati szankciók hatása azonban a kínai–orosz kapcsolatokba is begyűrűzött. A francia TotalEnergies és a japán JV

28 Staalesen 2023b.

29 Strider 2024, 3.

30 Humpert 2024.

31 Lin 2024.



mellett vis majorra hivatkozva két kínai állami cég, a CNPC (*China National Petroleum Corp*) és a CNOOC (*China National Offshore Oil Corporation*) sem fogja fogadni az Arctic LNG-2 terminálból a szerződésben vállalt LNG-szállításokat, ez pedig veszélyezteti a projekt pénzügyi stabilitását. Az ügy végkimenetele a washingtoni politikától függ, a CNPC, a CNOOC és a japán vevők szankciómentességet kértek az Arctic LNG-2 szállításaihoz.<sup>32</sup> A kínai cégek annak ellenére is elálltak a szerződésekben foglaltaktól, hogy jelentős érdekeltséggel rendelkeznek az orosz sarkvidéki kitermelésben.<sup>33</sup>

Az orosz–kínai sarkvidéki együttműködés számos további szektorra kiterjed. Az olajiparban már 2015-ben együttműködtek orosz és kínai cégek, 2022-től pedig fellendülés tapasztalható. Oroszország már 2022-ben Kína második legnagyobb olajszállítója lett (Szaúd-Arábia után) azzal, hogy 86,25 millió tonna olajat szállított Kínába, ami 8%-os növekedést jelent 2021-hez képest, és még 2022-ben a Roszneft és a CNPC megállapodást írt alá arról, hogy a következő 10 évben Kazahsztánon keresztül további 100 millió tonna olajat szállítanak az északnyugat-kínai finomítóba. A Kínába áramló orosz olaj egy része közvetlenül az orosz sarkvidéki régióból származik. 2023 januárjában vált ismertté, hogy Kína három sarkvidéki olajfajtát (Arco, Varandej és Novy Port) vásárol Oroszországtól.<sup>34</sup> Közlekedés és logisztikai együttműködés kapcsán pedig kiemelendő, hogy 2015-ben az orosz Távol-Kelet és az Északi-sarkvidék Fejlesztéséért Felelős Minisztérium és a Kínai Népköztársaság Állami Fejlesztési és Reformbizottsága együttműködési megállapodást írt alá az északi tengeri útvonalról.<sup>35</sup>

A két ország együttműködése kapcsán érdekes fejlemény a magánvállalkozások egyre nagyobb mértékű bevonása. A Kreml által támogatott arktiszi különleges gazdasági övezetekben a magánszektor vállalatai és egyéni vállalkozók részvétele a 2016-os körülbelül 230-ról 2023-ra több mint 4000-re nőtt.<sup>36</sup> Ezt a változást szemlélteti a 3. ábra. Dmitrij Kobylkin, Oroszország természeti erőforrásokért és környezetvédelemért felelős minisztere a magáncégek felé nyitást 2019-ben azzal indokolta, hogy állami forrásból nem tudnak annyi pénzt a sarkvidékre fordítani, mint ami szükséges lenne.<sup>37</sup>

A fent említett folyamatnak, amely lényege a magánszektor megnövekedett térnyerése az orosz sarkvidéken, az egyik legjelentősebb szereplői a kínai vállalatok. Ahogy a harmadik ábrán látható, 2020-ban 48 kínai vállalat kezdte meg működését a sarkvidéken, és ez évről évre növekedett, 2023-ra elérve a 123-at. Így a 2020–2023-as időszakban összesen legalább 359 kínai vállalat kezdte meg az orosz Arktiszon a működését.

Az orosz–kínai arktiszi együttműködésnek egyik fontos eleme az Északi Fórumban (teljes nevén Északi Régiók Nemzetközi Szervezete) játszott szerepük. A szervezetet

32 The Maritime Executive 2024.

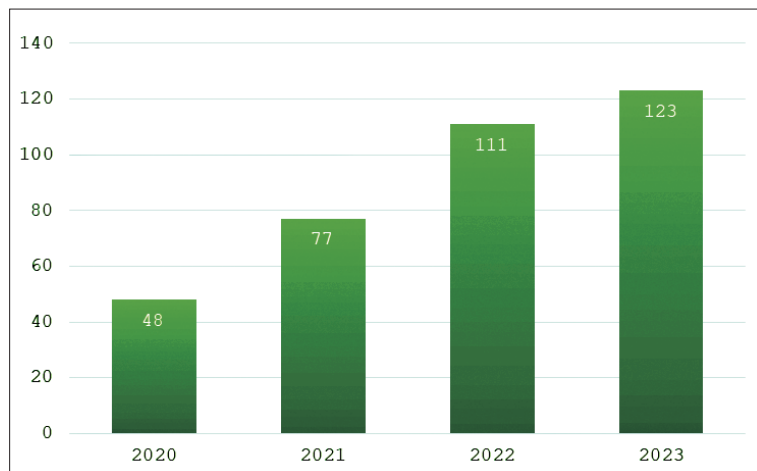
33 A CNPC 20%-os részesedéssel rendelkezik a Jamal LNG-ben, a CNPC és a CNOOC pedig összesen 20%-os részesedéssel az Arctic LNG-2 projektben. Lásd: Arctic Council Russia's Chairmanship 2023, 13.

34 Arctic Council Russia's Chairmanship 2023, 14–15.

35 Arctic Council Russia's Chairmanship 2023, 16.

36 Strider 2024, 3.

37 Reuters 2019.



3. ábra.  
*Kínai tulajdonú vállalatok száma,  
 amelyek az adott évben kezdték meg működésüket a régióban*  
 (Forrás: Strider 2024, 6.)

1991-ben alapították Alaszkában és speciális jellemzője, hogy a tagságot nem az államok alkotják, hanem egyes országok régiói tudnak csatlakozni hozzá. A szervezet 12 orosz, kínai, japán és amerikai régióból áll.<sup>38</sup> A szervezet jelentőségét növeli, hogy megfigyelő státusszal rendelkezik az Arktiszi Tanácsban és az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményénél, valamint akkreditált az UNEP-nél is.<sup>39</sup> Emellett kiemelendő, hogy a szervezet az orosz–ukrán háború ellenére is tovább folytatja működését.

Hasonlóan az orosz–kínai együttműködésekhez, az orosz–indiai arktiszi kooperáció is számos szektorra kiterjed, energetikai, közlekedési, tudomány és oktatási területek is megtalálhatóak a témák között. Energetika kapcsán kiemelendő, hogy indiai állami tulajdonú cégek 2023-ig 16 milliárd dollárt fektettek be olyan orosz olaj- és gázipari projektekbe – többek között a Távol-Keleten és Kelet-Szibériában –, mint a Szahalin-1, a Vankor és a Tas-Jurják. Míg az ONGC Videsh Ltd (OVL) 20%-os részesedéssel rendelkezik a Szahalin-1 szénhidrogén blokkban, addig az OVL, az Oil India Ltd. (OIL), az Indian Oil Corp. Ltd (IOCL) és a Bharat PetroResources Ltd konzorciuma 49,9%-os részesedéssel rendelkezik a Rosznyeft CSJC Vankornyeft egységében. Egy másik konzorcium pedig, amely az OIL, az IOCL és a Bharat PetroResources tagja, 29,9%-os tulajdonosa az LLC Tas-Jurjáknak.<sup>40</sup> Emellett India legnagyobb olaj szállítója Oroszország lett, az Oroszországot sújtó nyugati szankciók

38 Zsidó Autonóm Körzet, Kamcsatkai Vidék, Krasznojarszki Vidék, Magadáni Terület, Nyenyec Autonóm Körzet, Szaha Köztársaság (Jakutföld), Habarovszki Vidék, Hanti-Manyiszk Autonóm Körzet – Jugra, Csukotka Autonóm Körzet, Jamal-Nyenyec Autonóm Körzet, Alaszka Állam (USA), Gangwon tartomány (Koreai Köztársaság).

39 The Northern Forum é. n.

40 Baruah és Bhaskar 2023.

következményeként. Alekszandr Novak miniszterelnök-helyettes elmondta, hogy 2022-ben 22-szeresére nőttek az Indiába irányuló kőolajszállítások, elismerve azonban, hogy a kiinduló szint nem volt kifejezetten magas. Ezzel együtt az Indiába érkező olajszállítmányok 2023-ra elérték az 1,4 millió hordót naponta, ami India import volumenének egyharmada.<sup>41</sup> Emellett India az orosz cseppfolyósított földgáz egyik felvásárolója és fogyasztója is. Az első jelentős indiai–oroszlNG-üzletet 2012-ben írta alá a Gas Authority of India Limited (GAIL) és a Gazprom. A hosszú távú, 20 évre szóló szerződés keretében India 2018-ban kapta meg az első LNG-szállítmányt Oroszországtól az Északi Tengeri Útvonalon keresztül.<sup>42</sup> Az orosz–indiai LNG kereskedelem pedig 2023-ban mérföldkövéhez ért, a Jamal LNG projekt története során 33 LNG-szállítmányt, több mint 2 millió tonnát szállított az indiai piacra.<sup>43</sup>

Az orosz–kínai és orosz–indiai energetikai együttműködések változásait figyelembe véve elmondható, hogy bár a nyugati szankciók számos nehézséget okoznak Oroszországnak, és ezzel együtt jobban rákényszerül az együttműködésre partnereivel, mint amit ideális esetben preferálna, más fronton előnyökkel is járnak. Az energetikai együttműködések fellendülése azt is eredményezte, hogy azon BRICS-országok, amelyekkel Oroszország energetikai együttműködésben áll, egyre jobban érdekeltté váltak az orosz arktiszi beruházások sikerességében.

Hasonlóan az Északi Fórumhoz, a Nemzetközi Észak–déli Szállítási Korridor (*International North–South Transport Corridor – INSTC*) sem tekinthető bilaterális együttműködésnek, de meghatározó része az orosz–indiai kapcsolatoknak, és fellendülésével új löketet adhat a BRICS együttműködésnek is. A korridorról szóló megállapodást Oroszország, India és Irán 2000-ben írta alá, amelyhez később Örményország, Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Bulgária, Kazahsztán, Omán, Tádzsikisztán, Szíria, Kirgizisztán és Törökország is csatlakozott. Jelenleg három BRICS-ország tagja a megállapodásnak, mivel Irán 2024. január 1-jén csatlakozott a korridorhoz, de ha Törökország BRICS csatlakozással kapcsolatos ambíciói valóra válnak,<sup>44</sup> már négy ilyen országról beszélhetünk majd. Az INSTC és az Arktisz összekapcsolásának fontosságát India stratégiai szintre emelte azáltal, hogy India arktiszi stratégiájában megfogalmazott célja az INSTC és Oroszország Egységes Mélyvízi Rendszerének összekapcsolása és az útvonal meghosszabbítása az Arktiszig.<sup>45</sup> Ennek megvalósulása azt jelentené, hogy India és azon országok, melyek részesei a korridornak közvetlen összeköttetéssel rendelkeznének az orosz Arktikkal (és ezáltal potenciálisan Európával is).

Fontos azonban kiemelni, hogy a korridor kérdése politikai kihívásként fog megjelenni a BRICS-en, ugyanis Kína egy másik, a Kína–Pakisztán gazdasági folyosó (*China–Pakistan Economic Corridor – CPEC*) létrehozásában érdekelt, és a kettő projekt ellentétes érdekek mentén fejlődik. Míg Kína nem érdekelt egy olyan korridor támogatásban, amely elkerüli az Egy Övezet Egy Út kereskedelmi útvonalait (amely India

41 Коммерсантъ 2023.

42 Maheshwari 2024.

43 РИА Новости 2023.

44 Reuters 2024.

45 Government of India 2022, 19.

részéről a fő geopolitikai érdek az INSTC kapcsán), addig India nem érdekelt egy Pakisztánnak előnyös kereskedelmi folyosó fellendülésében. Azonban Vlagyimir Putyin a 2023-ban Dél-Afrikában megrendezett BRICS-csúcstalálkozón hangsúlyozta, hogy „a BRICS-együttműködés szempontjából fontos, hogy új és stabil közlekedési útvonalakat hozzunk létre. A BRICS keretében állandó közlekedési bizottságot kell létrehozni, amely a régiók közötti és globális közlekedési logisztikai folyosók fejlesztésével foglalkozik, beleértve az INSTC-t is.”<sup>46</sup> Így Oroszország részéről jól körvonalazható a stratégiai érdek a BRICS-en belüli konszenzus megteremtésre. A korridorhoz kapcsolódó indiai stratégiai célok elérése érdekében pedig az Arktisz minden bizonnyal még nagyobb szerepet fog betölteni az indiai geopolitikai és geoökonómiai tervekben, illetve olyan régiók is kereskedelmi kapcsolatba kerülhetnek a sarkvidékkel, amelyeknek eddig erre nem volt lehetősége. Végül megemlítjük, hogy a másik kereskedelmi folyosó, a Vlagyivoszto–Chennaii tengeri fuvarozási folyosó szintén alkalmas India és az orosz sarkvidék közötti összeköttetésre. Ennek a korridornak a létrehozásáról 2019-ben állapodott meg India és Oroszország. Ezen útvonal stratégiai jelentősége abban rejlik, hogy lehetőséget biztosít az orosz sarkvidéken kitermelt szénhidrogén gyorsabb szállítására. Így az Indiát és a Távol-Keletet összekötő tengeri közlekedési folyosónak az Északi Tengeri Útvonal fejlesztési projektbe való integrálására van kilátás.<sup>47</sup>

### *Brazília és az Északi-sarkvidék*

Brazília esetében egészen más állam képe rajzolódik ki az Arktisszal való kapcsolatokat illetően, mint Oroszország esetében. A brazil északi-sarki jelenlét manapság még minimálisnak mondható, azonban annál nagyobb pontenciál rejlik benne.

Brazília érdeklődése a sarkvidékek iránt nem újkeletű, bár figyelme – földrajzi okokból – kezdetben az Antarktisz vidékére terelődött. Az Antarktisz-szerződéshez 1975-ben csatlakozott, majd 1983 óta a Brazil Antarktisz Program (*Programa Antártico Brasileiro* – PROANTAR) keretében éves kutatási tevékenységet folytat a déli sarkon. Az Északi-sarkvidék iránt eleinte a magánszektor, az állami vállalatok és a brazil tudományos élet tagjai kezdtek érdeklődni, majd a PROANTAR korábbi tíz éves cselekvési terve (2013–2022) is már a brazil kormány szorosabb hivatalos kapcsolata mellett érvelt az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban.<sup>48</sup> Ennek előzménye volt az, hogy Luis Inacio Lula da Silva elnök idejében 2010-től kezdve Brazíliában stratégiai szinten is megindult a gondolkodás arról, hogy csatlakozzon-e az ország a Svalbard Szerződéshez, és kérjen-e megfigyelői státuszt az Arktiszi Tanácsban. 2019-ben létrejött az Északi-sarkvidéki Tevékenységekkel foglalkozó munkacsoport (*Arctic Working Group* – AWG), majd 2022-ben Brazília tengeri erőforrásokkal foglalkozó tárcaközi bizottsága hivatalosan is javasolta az elnökségnek a Svalbardi Egyezmény ratifikálását és az Arktiszi Tanácsban megfigyelő státuszért való folyamodást.<sup>49</sup> A legújabb

46 Chuman 2023.

47 Arctic Council Russia's Chairmanship 2023, 21.

48 Gao et al. 2023.

49 Fakhoury 2023.

fejlemények pedig a 2023-as évhez köthetők. 2023 augusztusában kiadtak egy tízéves tudományos programot az Antarktisszal kapcsolatban (*Antarctic deployment plan*), amelynek zárófejezete az Arktisznak szentelt „A brazil sarkvidéki tudomány új határa” (*A New Frontier for Brazilian Polar Science*) című fejezet. Emellett 2023. július 8. és 21. között öt brazil tudós részvételével az első brazil sarki expedíciót is elindították Svalbard-ba, tudományos kutatások céljával. Ez az első olyan expedíció, amelyben a szervezés és a helyszíni koordináció is teljes mértékben brazil. A kutatók tudományos vizsgálatokat végeztek botanikai, mikrobiológiai és glaciológiai kérdésekben.<sup>50</sup> Ezek a fejlemények nem a véletlennek köszönhetőek – a tíz legnagyobb gazdaság közül Brazília volt az egyetlen, amely eddig nem volt jelent az Arktiszon.<sup>51</sup>

#### *A brazil jelenlét indokai*

Felvetődik a kérdés, hogy egyik oldalról Brazília mit tud kínálni az Arktisznak, a másik oldalról pedig az Arktisz mit tud kínálni Brazíliának?

Brazília Északi-sarkvidék iránti érdeklődését több oldalról közelítve is legitimálja.<sup>52</sup> Egyrészt sok tekintetben ugyanazokat a biztonsági problémákat osztja az Amazonasszal kapcsolatban, mint a sarkvidéki államok az Északi-sarkvidékkel kapcsolatban. Az éghajlatváltozással szemben mindkét térség rendkívül sebezhető, ezért a két régió képviselői közötti magasabb szintű párbeszéd segíthet a természetvédelmi erőfeszítések fokozásában és eredményességében. Továbbá mindkét térség őslakos közösségei nagyobb reprezentativitást követelnek a területüket érintő ügyekben. 2023 elején Brazília felállította az Őslakos népek minisztériumát, amely a brazil őslakos csoportok követeléseire összpontosít, és amely modellként szolgálhatna egy befogadóbb és szélesebb körű pán-őslakos mozgalom javára az Északi-sarkvidéken is.

Másrészt Brazília az Antarktisz-programjának köszönhetően hosszú múltra tekint vissza a sarkvidéki övezetekben folytatott békés kutatási tevékenységekben, amely tapasztalatokat az Északi-sarkvidékre is át lehet ültetni, és ezen értékes tapasztalatokból az Arktisz egyértelműen profitálni tud.

Harmadrészt az olyan csoportokban való részvétele révén, mint a G20 és a BRICS, Brazília akár hídként is tudna működni a Nyugat, Oroszország és Kína között az Arktiszi Tanács munkájában történő esetleges részvétele esetén. Brazília a multipolaritás nagy támogatójának számít a világ politikai színpadán, amely a dél-dél kapcsolatok támogatása mellett intenzíven megmutatkozik abban is, hogy még az orosz–ukrán háborút követően is nagyrészt változatlanok maradtak a brazil–kínai–orosz kapcsolatok.

Megvizsgálva Brazília arktiszi érdekeit, az Arktiszi munkacsoport ezekhez gazdasági, geopolitikai, stratégiai és környezetvédelmi oldalról közelít, de kiemeli, hogy a Svalbard Egyezmény részesévé válás egyértelműen mutatja az ország ezirányú érdeklődését és érdekeltségét.<sup>53</sup>

50 Rosa 2023.

51 Brazil to make first expedition to the Arctic Circle as part of unprecedented research.

52 Fakhoury 2023.

53 Gao et al. 2023.

Egyrészt a tudományos kutatások, amelyek az Északi- és Déli-sarkok közötti kapcsolatra vonatkoznak, lehetőséget nyújtanak a tengeri emlősök kutatására és a két pólus között kapcsolatot teremtő vándormadarak, valamint a botanikai és invazív fajok tanulmányozására. Másrészt a tengeri jég olvadása által okozott tengerszint-emelkedés következményeiként társadalmi-környezeti érdekek artikulálhatók.<sup>54</sup> Harmadrészt kiemelendők a gazdasági lehetőségek, mivel Brazília a szénhidrogén-kitermelésben szerzett tudásával hozzájárulhat a régió energiahasznosításához (amely téren az ország mélytengeri olaj- és gázkitermelő berendezések északi-sarkvidéki államokba történő exportálásával már most is jelen van),<sup>55</sup> és diverzifikálhatja az energiaellátás forrásait (különösképpen tekintettel arra, hogy a világ 8. legnagyobb energiafogyasztó országa<sup>56</sup>). Továbbá meg kell említeni az új technológiák alkalmazhatóságának lehetőségét is. Jelenleg az Északi-sarkvidéken már alkalmazott megoldások olyan ágazatokban, mint a kommunikáció, a vészhelyzetekre való felkészülés és a műholdas megfigyelés, Brazília Amazonas-övezetében és kizárólagos gazdasági övezetében is alkalmazhatók. Végül intézményi szinten Brazília profitálni tudna abból, hogy közvetlen közelből látja az Arktiszi Tanács munkáját, amelyből azt is megtanulhatná, hogy hogyan fejlessze tovább a már meglévő saját párbeszéd fórumait.<sup>57</sup>

Brazília az arktiszi jelenlétéhez támogató államokat is keres. Portugália igen jó lehetőségnek kínálkozik, és nem csak a történelmi szálak okán, hanem azért is, mert Portugália is kezdi figyelmeztetést az Arktisz felé fordítania. A 76/2023. sz. portugál határozatban a kormány számára javaslatként szerepel egy, az Arktisszal kapcsolatos akcióterv kidolgozása és egy minisztériumközi munkacsoport felállítása.<sup>58</sup> Érdeklődésük alapját részben az ország geostratégiai helyzete, NATO tagsága és a területén (az Azori-szigeteken) lévő amerikai haditengerészeti bázisok jelentik, részben pedig az a tény, hogy az új hajózási útvonalak megnyílásával az ország közvetlenül érintetté válik majd.

A jövőben Brazília minden bizonnyal további államokkal fog kapcsolatban lépni annak érdekében, hogy arktiszi jelenlétének legitimálásában segítségükre legyenek. A Kínával való együttműködés keretei már régóta adottak, ugyanis a két ország már 1993-ban stratégiai partnerséget kötött egymással, amelyet 2014-ben átfogó stratégiai partnerséggé fejlesztettek.

Az arktiszi együttműködés részeként az olyan területeken, mint az energia, mezőgazdaság, infrastruktúra és élelmiszer, már láthatók jelei a gyümölcsöző kapcsolatban, de további lehetőségeket rejt magában az Antarktiszi Szerződés Rendszere is (*Antarctic Treaty System* – ATS). Ennek keretein belül a sarkvidéki ügyekben folytatott korábbi sikeres együttműködésük koherens alapot teremt a jövőbeli közös

54 Brazília 8500 km hosszú partvonallal rendelkezik, és lakosságának mintegy 60%-a a tengerparti területeken él. Lásd: Alisson 2017.

55 Major subsea Christmas trees contracts in the third quarter will be led by Brazil projects.

56 British Petroleum 2020.

57 Ilyen fórumok az esőerdő-országok között 1978-ban létrehozott Amazonas Együttműködési Szerződés Szervezete és a 2019-ben aláírt Leticiai Paktum, amely az amazóniai természetvédelmi intézkedéseket hivatott előmozdítani.

58 Lin 2023.

törekvésekhez, amelynek egyik igen fontos vetülete lehet a geopolitikai-geostratégiai kérdések köre, a Nyugattól való függőség deklarált csökkentése és a közösségi érdekek egy befogadóbb nemzetközi rend irányába történő előmozdítása céljával.<sup>59</sup> E körben olyan kezdeményezések képzelhetők el, mint például a meglévő nemzetközi intézmények közvetett átalakítása, a meglévő nemzetközi rendszerek feltételeinek és irányításának újradefiniálása vagy akár konkurens multilaterális intézmények létrehozása.<sup>60</sup> Bár ez még a jövő zenéje, de nem kétséges, hogy a nemzetközi folyamatok a fejlődő világ szorosabb együttműködése felé tendálnak.

### Záró gondolatok

A tanulmánnyal célunk nem csupán az volt, hogy két BRICS-állam arktiszi érdekeltégeit bemutassuk, hanem sokkal inkább az, hogy kihangsúlyozzuk Oroszország pozitív hozzáállását a többi BRICS-államhoz, az Északi-sark térségéhez, valamint ahhoz, hogy az arktiszi politikát továbbra is az együttműködés szellemében kell folytatni. Ez ugyanis 2014 óta korántsem egyértelmű a világ számos más térségében, és az együttműködést gyakran felváltja a konfrontáció. Ugyanakkor bizakodásra ad okot Oroszország a körülményekhez képest konstruktív hozzáállása és az, hogy az ukrán válság Arktiszra gyakorolt hatása ellenére is egy együttműködésre épülő térségről lehet beszélni. A tanulmányban vizsgált másik állam, Brazília esete pedig arra világít rá, hogy a világ minden pontján, legyen az közel vagy távol az Északi-sarktól, egyre nő az érdeklődés a térség iránt, amely mind a stratégiai dokumentumokban, mind a megtett gyakorlati lépésekben jól tetten érhető.

### FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alisson, Elton 2017. Nível do mar na costa brasileira tende a aumentar nas próximas décadas. Agência FAPESP, 2017. június 5.  
Online: <https://shorturl.at/egCO3>, (Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- Arctic Council Russia's Chairmanship 2023. Prospects for BRICS Cooperation on sustainable development in the Arctic.  
<https://as.arctic-russia.ru/upload/docs/2023/think-arctic-report-brics-eng.pdf>  
(Letöltés ideje: 2024. május 29.)
- Baruah, Rituraj és Bhaskar, Utpal 2023. India's Vostok plan slows as US cos skip sanctions-hit Russia. Mint.  
Online: <https://www.livemint.com/news/india/indias-vostok-plan-slows-as-us-cos-skip-sanctions-hit-russia-11698345267900.html> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)
- Bazsó-Vigh, Vivien 2023. Geopolitikai érdekek és haderőfejlesztés az Északi-sarkon.  
*Hadtudományi Szemle*, 2023/3: 5–15. <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.3.1>
- Brazil to make first expedition to the Arctic Circle as part of unprecedented research. tvbrics.com, 2023. június 17.,  
[https://tvbrics.com/en/news/brazil-to-make-first-expedition-to-the-arctic-circle-as-part-of-unprecedented-research\\_](https://tvbrics.com/en/news/brazil-to-make-first-expedition-to-the-arctic-circle-as-part-of-unprecedented-research_) (Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- BRICS 2020. STI Overview - Five-Year Anniversary of Cooperation in Science, Technology and Innovation under the Memorandum of Understanding.  
Online: <https://brics-russia2020.ru/images/113/91/1139196.pdf> (Letöltés ideje: 2024. június 6.)
- British Petroleum 2020. Statistical review of world energy. London

59 Zhao 2022.

60 Geo et al. 2023.

- Earth.org 2021. Why Isn't Russia Ramping Up its Use of Renewable Energy?  
Online: <https://earth.org/russia-renewable-energy/> (Letöltés ideje: 2024. június 9.)
- Edvardsen, Astri 2023. Massive Russian Mobilization in the Arctic, High North News' overview shows. High North News.  
Online: <https://www.highnorthnews.com/en/massive-russian-mobilization-arctic-high-north-news-overview-shows> (Letöltés ideje: 2024. június 6.)
- Fakhoury, Renato 2023. *Brazil in the Arctic Council: Not as Crazy as it Sounds*. 2023. február 7.,  
Online: <https://www.thearcticinstitute.org/brazil-arctic-council-not-crazy-sound>,  
(Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- Farkas, Domonkos 2021. Az Északi-sarkvidék mint összetett biztonságpolitikai térség.  
*Felderítő Szemle*, 2021/3: 5–29.
- Gazdag Erika 2022. A NATO Arktisz politikája: elrettenés és védelem. *Hadtudomány*, 32 (1): 3–25.  
<https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.1.3>
- Gao, Fei et al 2023. Brazil-China Cooperation in the Arctic Region: A Prospective Analysis of a Practical Agenda for Mutual, Local and Community Interests. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 66 (1): 1–21. <https://doi.org/10.1590/0034-7329202300105>
- Government of India 2022: India's Arctic Policy
- Gronholt-Pedersen, Jacob és Fouche Gwladys 2022. Dark Arctic- NATO allies wake up to Russian supremacy in the region. Reuters.  
Online: <https://www.reuters.com/graphics/ARCTIC-SECURITY/zgvobmblrpd/>  
(Letöltés ideje: 2024. június 5.)
- Hjort, Jan, Karjalainen, Olli, Aalto, Juha et al. 2018. Degrading permafrost puts Arctic infrastructure at risk by mid-century. *Natur Communications*, 9, 5147.  
<https://doi.org/10.1038/s41467-018-07557-4>
- Humpert, Malte 2024. China Continues to Deliver Prefabricated Modules in Support of Russia's Arctic LNG 2 Project, High North News.  
Online: <https://www.highnorthnews.com/en/china-continues-deliver-prefabricated-modules-support-russias-arctic-lng-2-project> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)
- III BRICS Science, Technology and Innovation Ministerial Meeting 2015 (2015). Moscow Declaration.  
Online: <https://infobrics.org/files/pdf/23.pdf> (Letöltés ideje: 2024. június 6.)
- Jonassen, Trine 2024. Arctic Frontiers 2024: "Without Russia, the Arctic Council Will Not Survive". High North News.  
Online: <https://www.highnorthnews.com/en/without-russia-arctic-council-will-not-survive>  
(Letöltés ideje: 2024. június 9.)
- Kóvári, László 2017. Orosz északi irányú terjeszkedés és az orosz északi flotta.  
*Felderítő Szemle*, 2017/3–4: 138–158.
- Lagutina, Maria 2016. *Prospect of the BRICS in the Arctic cooperation*. Reykjavik: Arctic Circle Assembly.
- Lin, Camille 2023. Under Lula's government, Brazilian scientists head for the Arctic. 2023. szeptember 4.  
Online: <https://polarjournal.ch/en/2023/09/04/under-lulas-government-brazilian-scientists-head-for-the-arctic> (Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- Lin, Camille 2024. Semi-mature start-up of Arctic LNG 2 production. Polar Journal.  
Online: <https://polarjournal.ch/en/2024/01/24/semi-mature-start-up-of-arctic-lng-2-production/>  
(Letöltés ideje: 2024. május 29.)
- Macrotrends (é. n.): Russia Military Spending/Defense Budget 1960-2024.  
Online: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/RUS/russia/military-spending-defense-budget> (Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- Maheswari, Dhairya 2024. India Still Attracted to Russia's Arctic LNG 2 Project. Sputnik India.  
Online: <https://sputniknews.in/20240530/india-still-attracted-to-russias-arctic-lng-2-project-7481936.html> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)
- Major subsea Christmas trees contracts in the third quarter will be led by Brazil project. 2022. július 18.  
Online: <https://brazilenergyinsight.com/2022/07/18/major-subsea-christmas-trees-contracts-in-the-third-quarter-will-be-led-by-brazil-projects> (Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- Molnár Dóra, Szalkai Patrik 2022. Északi-sarki béke vagy háború? Avagy mit mondanak az aktiszi stratégiák. *Hadmérnök*, 17 (4): 175–194.  
<https://doi.org/10.32567/hm.2022.4.11>



- Molnár, Dóra, Szalkai, Patrik 2023. Arctic Strategies for a Peaceful Future. *Hadtudomány*, 33 (1): 58–73.  
<https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.4.58>
- Reuters 2019. Russia open to private companies developing energy-rich Arctic shelf: minister.  
Online: <https://www.reuters.com/article/instant-article/idUKKCN1VP04H/>  
(Letöltés ideje: 2024. június 5.)
- Reuters 2024. Kremlin welcomes Turkey's reported desire to join BRICS.  
Online: <https://www.reuters.com/world/kremlin-welcomes-turkeys-reported-desire-join-brics-2024-06-04/> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)
- Rosa, Luiz Henrique 2023. *The first Brazilian expedition to the Arctic*. 2023. október 1.  
Online: <https://brazilian.report/environment/2023/10/01/first-brazilian-expedition-arctic>  
(Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- Russia Military Spending/Defense Budget 1960–2024  
<https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/RUS/russia/military-spending-defense-budget>
- Staalesen, Atle 2023a. Moscow lowers ambitions in nuclear icebreaker program, will not build fleet of new super-powerful vessels after all. *The Barents Observer*.  
Online: <https://thebarentsobserver.com/en/2023/03/moscow-lowers-ambitions-nuclear-icebreaker-program-will-not-build-fleet-new-super-powerful> (Letöltés ideje: 2024. június 5.)
- Staalesen, Atle 2023b. Moscow cuts funding for icebreakers. *The Barents Observer*.  
Online: <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2023/10/moscow-cuts-funding-icebreakers> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)
- Strider 2024. Shifting Ice.  
Online: [https://content.striderintel.com/wp-content/uploads/2024/02/Strider\\_Shifting\\_Ice\\_Report.pdf](https://content.striderintel.com/wp-content/uploads/2024/02/Strider_Shifting_Ice_Report.pdf) (Letöltés ideje: 2024. május 29.)
- TACC 2023. Эксперт: России важно развивать международное сотрудничество со странами БРИКС в Арктике.  
Online: <https://tass.ru/ekonomika/18012037> (Letöltés ideje: 2024. május 6.)
- Taszsz (2024): Russia invites BRICS countries to test their equipment at Arctic exercises in 2025.  
Online: <https://tass.com/economy/1776545> (Letöltés ideje: 2024. június 6.)
- The Maritime Executive 2024. Arctic LNG 2's Investors Get Nervous as American Sanctions Begin to Bite  
<https://maritime-executive.com/article/arctic-lng-2-s-investors-get-nervous-as-american-sanctions-begin-to-bite> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)
- The Moscow Times 2014. Putin Wants Greater Russian Presence in Arctic.  
Online: <https://www.themoscowtimes.com/2014/04/23/putin-wants-greater-russian-presence-in-arctic-a34512> (Letöltés ideje: 2024. június 5.)
- The Northern Forum (é.n.). About the Northern Forum.  
Online: <https://www.northernforum.org/en/about-nf/about-us> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)
- Vigh, Vivien 2020. Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században.  
*Hadtudományi Szemle*, 2020/2: 47–61.  
<https://doi.org/10.32563/hsz.2020.2.5>
- Vlagyimir Putyin 2016. Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016).  
Committee on International Affairs of the State Duma.  
Online: <https://interkomitet.com/foreign-policy/basic-documents/foreign-policy-concept-of-the-russian-federation-approved-by-president-of-the-russian-federation-vladimir-putin-on-november-30-2016/> (Letöltés ideje: 2024. június 9.)
- Zhao, Jia 2022. China and Brazil look forward to closer future ties. *China Daily*, 2022. május 24.  
Online: <https://shorturl.at/bvENU> (Letöltés ideje: 2024. június 30.)
- Ведомости 2020. Morgan Stanley предупредил российские компании о климатических рисках.  
Online: [https://www.vedomosti.ru/business/news/2020/07/23/835207-morgan-stanley-rossiiskie?fbclid=IwAR0lcXFW-MZWEGDaAJAyVAsxTZ8iPGKdhjfiW-xK8rzQjxVWdqwfZ\\_jnEes](https://www.vedomosti.ru/business/news/2020/07/23/835207-morgan-stanley-rossiiskie?fbclid=IwAR0lcXFW-MZWEGDaAJAyVAsxTZ8iPGKdhjfiW-xK8rzQjxVWdqwfZ_jnEes)  
(Letöltés ideje: 2024. június 9.)
- Коммерсантъ 2023. Нефть прибавит в объеме - О чем договорились «Роснефть» и Indian Oil.  
Online: <https://www.kommersant.ru/doc/5902105> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)

Президент России 2023. Внесены изменения в Основы государственной политики в Арктике на период до 2035 года. kremlin.ru.

Online: [http://kremlin.ru/acts/news/70570?utm\\_referrer=korabel.ru%2Fnews%2Fcomments%2Fvneseny\\_izmeneniya\\_v\\_osnovy\\_gosudarstvennoy\\_politiki\\_v\\_arktike.html&fbclid=IwAR3fqEzRAhzpBAVi8qhdYDoiv44GPcqVT5BNalE2Ju6fo1sSZquKEttfvI](http://kremlin.ru/acts/news/70570?utm_referrer=korabel.ru%2Fnews%2Fcomments%2Fvneseny_izmeneniya_v_osnovy_gosudarstvennoy_politiki_v_arktike.html&fbclid=IwAR3fqEzRAhzpBAVi8qhdYDoiv44GPcqVT5BNalE2Ju6fo1sSZquKEttfvI) (Letöltés ideje: 2024. június 8.)

Президента Российской Федерации 2023а. Указ об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации. kremlin.ru.

Online: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/70811> (Letöltés ideje: 2024. június 9.)

Президента Российской Федерации 2023б. Об Основах государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2035 года (В редакции Указа Президента Российской Федерации от 21.02.2023 No. 112). kremlin.ru.

Online: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/45255/page/1> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)

Президента Российской Федерации 2023с. О Стратегии развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2035 года (В редакции указов Президента Российской Федерации от 12.11.2021 No 651, от 27.02.2023 No. 126). kremlin.ru.

Online: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/45972/page/1> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)

РИА Новости 2023. Эксперт оценил конкурентоспособность российского СПГ на индийском рынке.

Online: <https://ria.ru/20230210/spg-1851001053.html> (Letöltés ideje: 2024. június 8.)